

Verslag van de online CE-bespreking Geschiedenis HAVO

<p>Algemene opmerkingen t.a.v. examen geschiedenis 2024 tijdvak 1 (donderdag 16 mei 2024). Deze opmerkingen vormen de basis van de landelijke CE-bespreking. Het verslag van de Landelijke CE-bespreking zal in de nabespreking van het eindexamen door de havo-vwo commissie en vertegenwoordigers van CvTE en Cito in het najaar van 2024 meegenomen worden.</p>	
<p>Lengte</p>	<p>Werd als lang door leerlingen ervaren, maar: minder woorden dan voorgaande jaren. Een voorbeeld ter vergelijking: in 2017 bestond het examen uit 3900 woorden, in 2024 3200 woorden, dus 700 woorden minder dan in 2017.</p> <p>De vraag blijft waardoor het komt dat leerlingen het als lang ervaren:</p> <ul style="list-style-type: none">- Komt het ook doordat leerlingen te lang na denken over vragen?- Vermindering lees- en schrijfvaardigheid van leerlingen.- Makkelijke opgave verpakt in moeilijke tekst leidt tot minder begrip en meer fouten.
<p>Niveau</p>	<p>Goed aldus docenten, maar leerlingen ervaren steeds meer moeite met het beantwoorden van vragen.</p>
<p>Spreiding</p>	<p>Spreiding is iets waar Cito/CvTE rekening mee houdt over een periode van 5 jaren, dus niet alleen per jaar, maar over een reeks van examens.</p> <p>Wel minder vragen over Nederland dan verwacht, maar dit komt onder andere doordat de HC Nederland een kortere HC is. Er is een bepaalde verhouding qua punten per historische context die ieder jaar leidend is.</p>
<p>Formulering vragen</p>	<p>Goed; maar werd niet altijd als prettig ervaren: bijvoorbeeld vraag 22 is erg moeilijk gesteld. Leerlingen hebben ook zichtbaar meer moeite om vragen te begrijpen.</p>

	Meer duidelijkheid in vragen vraagt vaak meer woorden in de vraag, wat meer leeswerk geeft.
Geschiktheid bronnen	Goed
Gebruik van de bronnen	Goed
Corrigeerbaarheid	CV werd als duidelijk ervaren, examen daardoor makkelijker corrigeerbaar dan voorgaande jaren.

Verslag van de online CE-bespreking Geschiedenis HAVO
Voorzitter: Emiel van der Hart
Notulisten: Saskia Groot, Eli de Graaf en Anne van Putten

Opmerkingen per vraag		
Nr. & score	<p>Analyse van het correctieprobleem: wat is het probleem met deze vraag en welk correctieadvies kan dit probleem oplossen?</p> <p>Mogelijke problemen: 1. Redactie v.d. vraag onduidelijk (RV)/ 2. Redactie v.h. CV onduidelijk (RC)/ 3. Interpretatie v.d. bron discutabel (IB)/4. Puntenverdeling lastig (PV)/ 5. Vraag en antwoord sporen niet (VASN)/ 6. Ander probleem</p>	<p>Verduidelijkingen op het CV</p> <p>- Bij 'kern van een juist antwoord': het antwoord moet in de kern overeenkomen met het CV. <u>Wat is de kern?</u></p> <p>- Bij 'voorbeeld van een juist antwoord': er zijn ook <u>andere juiste antwoorden</u> denkbaar. Welke bijvoorbeeld?</p>
<p>Benoem eerst het probleem dat de vraag oplevert. Formuleer daarna een correctieadvies</p>		Deel van de syllabus

1			CV volgen	<p>1: KA: Het begin van Europese overzeese expansie.</p> <p>2: Na de inval in Polen in 1939 verklaarden Groot-Brittannië en Frankrijk Duitsland de oorlog.</p> <p>3: KA: Het voeren van twee wereldoorlogen</p> <p>4: KA: Deze werd mogelijk door uitvindingen zoals de Spinning Jenny en de stoommachine.</p> <p>5: De driehoekshandel, waarvoor de Engelsen de <i>Royal African Company</i> oprichtten, was lucratief.</p> <p>6: Zij kwamen in 1776 in opstand en vormden een onafhankelijke federale staat, de Verenigde Staten van Amerika.</p>
2		Knelpunten:	Het is niet de bedoeling dat punten gesplitst worden. Dit is dus een 0 of 2 punten vraag.	KA: De protestantse reformatie die splitsing van de christelijke kerk in West-Europa tot gevolg had.
2p		<ul style="list-style-type: none"> - In hoeverre moeten leerlingen de Reformatie expliciet uitleggen? - Is het mogelijk om punten te splitsen? 	De Reformatie moet worden uitgelegd (niet heel expliciet) in combinatie met de legende. Leg uit = brug bouwen tussen legende en Reformatie.	

3		Knelpunten:	Oplossingen:	KA: Het conflict in de Nederlanden dat resulteerde in de stichting van een Nederlandse staat.
3p		<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen noemen vaak een element uit de bron als zijnde antwoord en vergeten daarbij een apart argument te geven. <ul style="list-style-type: none"> o Bijvoorbeeld: edelen worden alleen militair gebruikt en niet in het bestuur. - Edelen redeneren niet vanuit persoonlijk belang maar algemeen belang van de Nederlanden (of een variatie van de Nederlanden) 	<ul style="list-style-type: none"> - Bij lid 1 moet een argument gegeven worden voor de betrouwbaarheid. Alleen een overschrijven van de bron als zijnde een argument is hier niet voldoende. De betrouwbaarheid van de ambassadeur moet expliciet worden uitgelegd (niet alleen 'hoge functie'). - Bij lid 2 moeten er twee stappen zijn; verklaring en verwijzing. Perspectief van de edelen moet centraal staan. 	

4		<p>Knelpunten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen gaan aan de haal met jaartal 1607 als bewijs voor vroege ontmoeting - Is handel bij lid 3 ook goed? 	<p>Oplossingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jaartal alleen is fout, leerlingen gaan niet in op de ontmoeting. Leerlingen moeten ingaan op de ontmoeting. - Inheemse bevolking en Engelsen hebben elkaar nog niet vaak ontmoet, wat blijkt uit het onbekend zijn met elkaars gewoonten/regelgeving, daarom past het bij de beginperiode = 1 punt. - Handel veiligstellen/ te vriend houden zijn/ opstanden voorkomen/ vertrouwen winnen zijn allemaal mogelijke variaties bij lid 3 van het CV. 	<p>In de 17de eeuw groeiden de groepen kolonisten in Amerika gestaag. Aanvankelijk bestonden er handelscontacten met de inheemse bevolking.</p>
3p		<p>Knelpunten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bij lid 1: In hoeverre moet het woordje "terecht" terugkomen. - Lid 2: is de verwijzing naar een Romeins keizer een probleem voor havo- leerlingen? 	<p>Oplossingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De boodschap moet duidelijk zijn dat Lodewijk vindt dat hij juist handelt. Er moet een waardeoordeel in zitten over de beslissing van Lodewijk XIV. - Splitsing zit na Lodewijk XIV voor een punt - Lid 2 CV volgen. 'Romeinse keizer was ook absoluut' mag. 	<p>KA: Het streven van vorsten naar absolute macht.</p>
5				
3p				

6	2p	Knelpunt:	Oplossing:	De kandidaat kan: in historische processen continuïteit en verandering onderscheiden;
		<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen doen vaak niets met de verhouding tussen mannen en vrouwen/ gaan iets doen met de standensamenleving. 	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn geen andere antwoordopties; de bron stuurt op de verhouding tussen mannen en vrouwen. - CV volgen. 	
7	2p	Knelpunten:	Oplossingen:	KA: De democratische revoluties in westerse landen met als gevolg discussies over grondwetten, grondrechten en staatsburgerschap.
		<ul style="list-style-type: none"> - Is een ander KA ook mogelijk? - Lid 2: argument aandragen waarom het past bij de Franse Revolutie. 	<ul style="list-style-type: none"> - Kern van een juist antwoord: CV volgen. Geen ander KA mogelijk. 	
8	2p	Knelpunten:	Oplossingen:	Vanaf het einde van de 18e eeuw kwam in verlichte en in religieuze kringen het abolitionisme op. In 1833 verbood Groot-Brittannië slavernij daarna in grote delen van het rijk.
		<ul style="list-style-type: none"> - Hoe specifiek moeten de leerlingen antwoord geven? - Leerlingen halen wel uit het affiche dat de opstand gewelddadig is, maar hoe specifiek moeten ze verwijzen naar het Verlichte aspect/ abolitionisme - Hoe breed is het begrip "onhoudbaar"? 	<ul style="list-style-type: none"> - Kern van een juist antwoord: CV volgen. - Volg de opmerking onder vraag 8 in het CV. 	
9	4p	Knelpunt:	Oplossingen:	Het verdrag van Allahabad in 1765 betekende het begin van het Britse rijk in India. Al snel heerste de East India Company over een groot deel van het Indiase subcontinent en was
		<ul style="list-style-type: none"> - Veel leerlingen nemen puntje 1 en 2 samen (en ook 3 en 4 samen). 	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen moeten wel een verandering aantonen. De situatie voor de verandering moet worden 	

			<p>opgeschreven en de situatie na de verandering.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Britse onderkoning die een verandering impliceert kan voor 1 punt- alleen onderkoning zonder Brits als toevoeging is 0p. 	<p>het innen van belasting een belangrijke inkomstenbron.</p> <p>India kwam daarna onder direct gezag van de Britse regering. Koningin Victoria werd keizerin van India.</p>
10	2p	<p>Knelpunten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lid 1: geen knelpunten - Lid 2: leerlingen noemen vervoer van personen als argument voor versterking economie. - Andere argumenten voor versterking economie mogelijk? 	<p>Oplossingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lid 1: CV volgen - Personenvervoer is 0p; op dat moment (1860) waren deze nieuwe spoorlijnen niet bedoeld voor personenvervoer. - Mensen aan het werk zetten door spoorlijnen aan te leggen is een stimulans voor de economie --> 1p - Handelsargument kan, mits goed uitgelegd -> 1p 	<p>KA: De industriële revolutie die in de westerse wereld de basis legde voor een industriële samenleving.</p>
11		<p>Knelpunten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen gebruiken meteen een argument uit de bron/ noemen een <i>gevolg</i> van industrieel kapitalisme (lange werkuren o.i.d.). - Mogen de <i>Factory Acts</i> omschreven worden zonder het begrip te noemen? - Leerlingen draaien oorzaak-gevolg bij lid 3 om (het effect van de <i>Factory</i> 	<p>Oplossingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen moeten echt een kenmerk noemen van het industrieel kapitalisme. -> CV volgen. - Lid 2 -> omschrijving van <i>Factory Acts</i> kan, mits de leerling een correcte en volledige omschrijving 	<p>Door de industrialisatie veranderde het handelskapitalisme in industrieel kapitalisme. Ondernemers streefden naar een liberale markteconomie met vrijhandel.</p> <p>Fabrieksarbeiders leefden en werkten onder slechte omstandigheden in snelgroeende steden. De overheid greep</p>

		Acts). De kern is dat Lord Ashley de FA steunt en de positieve gevolgen ziet.	van Factory Acts komt (dus niet alleen een citaat uit de bron) - Lid 3: CV volgen. De jaartallen van de bron en de aannahme van de <i>Factory Acts</i> geven geen andere interpretatiemogelijkheid.	aanvankelijk niet in, maar probeerde vanaf 1833 met de Factory Acts excessen te voorkomen
12	2p	Knelpunten:	Oplossingen:	Heerschappij over India gaf politiek en militair aanzien maar was voor Groot-Brittannië vooral economisch belangrijk. Zo werden ook in India plantages opgezet voor de teelt van handelsgewassen. Tegelijk werd het subcontinent een belangrijk afzetgebied voor Engelse industrieproducten. De import hiervan concurreerde sterk met de Indiase huisnijverheid.
		<ul style="list-style-type: none"> - Waarom was de titel van het tijdschrift in het Engels/ niet vertaald? - Leerlingen snappen de vraag niet omdat er geen informatie komt over de uitgever van het tijdschrift. 	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen hoeven niks te doen met de titel, daarom geen vertaling. - De antwoorden moeten worden beredeneerd vanuit Brits perspectief. - CV volgen: na een langdurige discussie kwam er geen consensus onder de vergadering. Daarom CV volgen en de N-term het werk laten doen. 	
13	4p	Knelpunten:	Oplossingen:	De moderne vorm van imperialisme die verband hield met de industrialisatie / De opkomst van politiek-maatschappelijke stromingen: nationalisme.
		<ul style="list-style-type: none"> - Lid 1: Overlap tussen bronelement en antwoord. - Lid 2: is dekolonisatie ook een optie om te noemen als kenmerkend aspect? 	<ul style="list-style-type: none"> - Er moet uitleg zijn en een apart bronelement. Alleen 'groot afgebeeld' is niet voldoende; er moet ook bij dat dat machtiger/ belangrijker inhoudt. - Lid 2: KA Dekolonisatie is fout --> dekolonisatie is een voortzetting van vormen van verzet tegen Westers imperialisme. 	

			<ul style="list-style-type: none"> - Lid 2: KA Emancipatie ook niet juist; dit gaat over verzet en niet over het opkomen van achtergestelde groepen bij een gedeeld belang. 	
14	3p	<p>Knelpunten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bij lid 1: Leerlingen maken een combinatie van antwoord en gegeven. - Bij lid 2: is het toereikend wanneer leren schrijven 'Hitler kwam aan de macht'? 	<p>Oplossingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bij lid 1: CV volgen --> combinatie van citaat en uitleg is vereist om punten te geven. - Bij lid 2: CV volgen (kern van een juist antwoord). Hitler en nazi's zijn hierbij inwisselbaar. 	<p>Gevoed door de dolkstootlegende hielden zij hen verantwoordelijk voor de nederlaag in de Eerste Wereldoorlog en het opgelegde Verdrag van Versailles uit 1919.</p> <p>Direct na hun aantreden begonnen de nazi's met de opbouw van een totalitair regime. Met terreur en propaganda nazificeerden zij de samenleving.</p>
15		<p>Knelpunten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Derde bolletje CV gaat in op publiekelijk karakter terechtstelling; hoe expliciet moeten leerlingen dat benoemen? 	<p>Oplossingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen moeten duidelijk maken dat het publiekelijk gebeurde; daar zijn meerdere antwoordvarianties binnen mogelijk. 	<p>Gevoed door de dolkstootlegende hielden zij hen verantwoordelijk voor de nederlaag in de Eerste Wereldoorlog en het opgelegde Verdrag van Versailles uit 1919.</p> <p>Direct na hun aantreden begonnen de nazi's met de opbouw van een totalitair regime. Met terreur en propaganda nazificeerden zij de samenleving.</p>
16		Vraag:	Toelichting:	

2p	<ul style="list-style-type: none"> - waarom is er geen volgordevraag binnen een HC? <p>Knelpunten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Geen knelpunten 	<ul style="list-style-type: none"> - Er zijn drie soorten chronologievragen: alleen tijdvakken, alleen HC's of een combinatie. Er zijn geen afspraken over welke vorm jaarlijks wordt gesteld <p>Oplossing:</p> <ul style="list-style-type: none"> - CV volgen 	<p>1: Met geleide loonpolitiek stimuleerden de rooms-rode regeringen de export en de werkgelegenheid.</p> <p>2: De industriële revolutie die in de westerse wereld de basis legde voor een industriële samenleving</p> <p>3: KA: Het voeren van twee wereldoorlog.</p> <p>4: De oliecrisis maakte in 1973 een einde aan jarenlange economische groei.</p> <p>5: Regeringen onder Lubbers kozen voor een liberaal beleid.</p> <p>6: De crisis van het wereldkapitalisme</p>
17	Knelpunten:	Oplossingen:	Het land was sociaal, economisch, politiek en moreel ontwricht; de buitengrenzen waren verlegd en een grote stroom aan
3p	<ul style="list-style-type: none"> - Blijkt een pittige vraag voor leerlingen. - Leerlingen moeten weten dat de grenzen van Duitsland verschoven. - Bij lid 1: is het voldoende om aan te geven dat veroverd gebied door Duitsland wordt teruggegeven? - Lid 2: wat zijn juiste definities van sociale ontwrichting? 	<ul style="list-style-type: none"> - Lid 1: CV volgen - 'Veroverd gebied' is fout, want leerlingen denken dat dit gebied tijdens de Tweede Wereldoorlog is veroverd en je kan duidelijk zien dat het gebied al heel lang in Duitse handen was ('vaarwel mijn vaderland'; voetnoot dat Duits dorp Pools wordt). 	<p><i>Heimatvertriebene</i>, terugkerende soldaten en slachtoffers van het naziregime kwam op gang.</p>

		<ul style="list-style-type: none"> - Lid 2: wat mag je verstaan onder 'Duitse samenleving'? 	<ul style="list-style-type: none"> - Lid 2: leerling moet aangeven dat de balans in de Duitse samenleving verdwenen is. Met 'Duitse samenleving' moet je uitgaan van de ontvangende Duitse maatschappij. 	
18	2p	<p>Knelpunten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lid 1: leerlingen komen vaak met alleen een herhaling van de vraag als antwoord. - Lid 2: is alleen het noemen van 'de bouw van de Berlijnse Muur' voldoende? 	<p>Oplossingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lid 1: leerlingen moeten uitleg geven waarom de krant de eenheid kon bevorderen. - Lid 2: CV volgen. Alleen "bouw van de Berlijnse Muur" noemen mag voor 1 punt. 	<p>Adenauer erkende de DDR niet en hield vast aan het ideaal van Duitse eenheid.</p> <p>Op zoek naar politieke en economische vrijheden vluchtten DDR-burgers naar het Westen, hetgeen met de bouw van de Berlijnse muur in 1961 stopte.</p>
19		<p>Knelpunt:</p>	<p>Oplossingen:</p>	<p>In Nederland ontstond een consumptiemaatschappij. In veel huishoudens deden apparaten hun intrede en voor steeds grotere groepen werd een vakantie mogelijk, ook in het buitenland.</p> <p>Na de jaren 1950 was er sprake van ontzuiling van het sociale en het politieke leven. Nieuwe politieke partijen en omroepen kwamen op.</p>
4p		<p>Knelpunt:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen noemen vaak een bronelement als antwoord. 	<p>Oplossingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen moeten een verandering noemen en welke ontwikkeling daarbij hoorde. - Punten zijn dus niet deelbaar (0 of 2). - CV volgen 	
20		<p>Knelpunten:</p>	<p>Oplossingen:</p>	

4p		<ul style="list-style-type: none"> - Economisch: leerlingen maken de verkeerde afslag - Sociaal: leerlingen koppelen communicatie niet aan sociale kenmerken 	<ul style="list-style-type: none"> - Antwoorden moeten kloppen met de tijdsgeest, dus <ul style="list-style-type: none"> o 'Gastarbeiders komen onze banen innemen' - varianten is natuurlijk Op, want er werd juist gezocht naar gastarbeiders. - CV volgen: voorbeeld van een juist antwoord. 	Vanaf eind jaren 1960 huurden werkgevers zogenoemde gastarbeiders in, eerst uit Zuid-Europa, later uit Turkije en Marokko, die later ook het recht kregen op gezinshereniging.
21		Knelpunt:	Oplossingen:	De kandidaat kan de bruikbaarheid van informatie uit een of meer bronnen voor een bepaalde vraagstelling afwegen en daarbij rekening houden met: de betrouwbaarheid van de informatie (mede bepaald door bijvoorbeeld de aard van de bron, de context waarin deze is ontstaan, de mate van geïnformeerdeheid van de maker, de standplaatsgebondenheid van de maker, de bedoeling van de maker of opdrachtgever, het publiek waarvoor deze bedoeld is, etc.)
2p		<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen verwerken de beleidswijziging niet echt in het antwoord. 	<ul style="list-style-type: none"> - CV volgen: voorbeeld van een juist antwoord. 	
22		Knelpunten:	Oplossingen:	Vanaf de jaren 1960 verbeterden de relaties tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten. Tijdens deze detente probeerde Brandt met zijn <i>Ostpolitik</i> de relatie met de DDR en
2p		<ul style="list-style-type: none"> - Lastige vraag voor leerlingen. - Leerlingen beantwoorden de vraag niet volledig. Leerlingen geven wel uitleg over de vervanging van Ulbricht 	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen moeten ingaan op de vervanging van Ulbricht, op de <i>Ostpolitik</i> en op de Detente voor 2 punten. 	

		en de Detente, maar vergeten dan de <i>Ostpolitik</i> uit te leggen.	- CV volgen	andere Oost-Europese landen te verbeteren.
23		Knelpunten:	Oplossingen:	Tijdens de economische crisis van de jaren 1980 rees kritiek op de verzorgingsstaat, die te bureaucratisch en te duur werd bevonden. Regeringen onder Lubbers kozen voor een liberaal beleid. Zij voerden een bezuinigingspolitiek, beperkten de verzorgingsstaat en privatiseerden staatsbedrijven.
3p		<ul style="list-style-type: none"> - Lid 1: geen; bron moet juist geïnterpreteerd worden. - Lid 2: mogen andere beleidskeuzes van Lubbers ook worden genoemd? 	<ul style="list-style-type: none"> - CV volgen. - Lid 2: CV volgen. De politiek van Lubbers moet wel worden uitgelegd: bezuinigen op de verzorgingsstaat. 	
24		Knelpunten:	Oplossingen:	Onder Ulbricht werd de DDR in de jaren 1950 een totalitaire dictatuur naar voorbeeld van de Sovjet-Unie. Vooral na de mislukte opstand in 1953 stond haar bevolking onder strenge controle van de Staatssicherheidsdienst.
3p		<ul style="list-style-type: none"> - Lid 1 lijkt geen problemen op te leveren. - Bij lid 2: leerlingen worden heen en weer geslingerd tussen DDR en BRD en maken daardoor fouten. - Bij lid 2: Mogen leerlingen hier de redenatie volgen dat inwoners van de DDR nu zagen dat hun leider als positief werd ontvangen op west-Duitse televisiezenders, dus hij is een goede leider. 	<ul style="list-style-type: none"> - Lid 1: CV volgen <ul style="list-style-type: none"> o Let op: er is in de DDR sprake van een partijdictatuur en niet van een persoonlijke dictatuur van Honecker. - Lid 2: de redenatie dat inwoners van de DDR nu (op West-Duitse televisiezenders) zagen dat hun leider als positief werd ontvangen (en dat hij dus een goede leider is) is historisch correct en mag goed gerekend worden. 	Veel inwoners van de DDR, die via de televisie het leven in West-Duitsland zagen, waren ontevreden.

25		Knelpunt:	Oplossingen:	De DDR-leiding keerde zich af van deze liberale koers van de Sovjet-Unie omdat zij de gevolgen van hervormingen vreesde.
2p		<ul style="list-style-type: none"> - Lid 1: mogen Glasnost en Perestrojka hier ook worden genoemd als voorbeelden van hervormingen van Gorbatsjov? - Lid 2: eenzijdig beeld 	<ul style="list-style-type: none"> - De rol van de USSR moet wel worden betrokken in het antwoord. - Leerlingen moeten ingaan op de situatie ten tijde van periode van Gorbatsjov. - Leerlingen moeten info uit bron gebruiken bij beantwoording van lid 1. 	In de tweede helft van de jaren 1980 probeerde Gorbatsjov de Sovjet-Unie met zijn beleid van glasnost en perestrojka te hervormen. Omdat voor het slagen daarvan medewerking van het Westen nodig was liet hij de Brezjnevdoctrine los.
26		Geen knelpunten.	CV volgen.	KA: De eenwording van Europa.
2p				